
HET ONGELUKKIGE LOT VAN EEN DAGBOEKSCHRIJVER

Herwaardering voor Constantijn Huygens jr.,
secretaris van Willem III

F. Boersma

1. De zoon van de beroemde vader

In iedere bibliotheek zijn ze voorhanden: de klagelijk getoonzette dagboeken en memoires van gefrusteerde zonen van beroemde vaders. Egodocumenten ontstaan vaak uit narigheid. En de zoon van een beroemde vader lijkt per definitie voorbestemd tot ongeluk en frustratie.

Ligt hier de verklaring voor het negatieve imago van Constantijn Huygens jr. (1628-1697)? Het lot van diens dagboeken dient op zijn minst 'ongelukkig' te worden genoemd. Ondanks hun onbetwistbare betekenis voor de geschiedschrijving van de tijd van stadhouder-koning Willem III werden zij pas een eeuw geleden gepubliceerd. Met tegenzin en gecensureerd. Een complete, wetenschappelijk verantwoorde uitgave ontbreekt tot op heden.

Constantijn jr. lijkt het prototype van de gefrustreerde zoon die niet in de schaduw kon staan van zijn beroemde vader. Constantijn Huygens sr. werd immers eensgezind de hemel in geprezen als een soort 'ideale Nederlander'. "Dit toonbeeld van een levenskunst, die tegelijk geestig en ernstig, speelsch en sterk was, de groote Constantijn, was secretaris van twee prinsen van Oranje, hij was diplomaat, veeltalig man van de wereld, hoogbeschaafd kenner van klassieken en modernen, fijn musicus, diep godsdienstig mensch, alles tezamen en nog veel meer".

Zo werd Huygens sr. tweeëneenhalve eeuw na zijn dood bejubeld door een toch gereserveerd man als Huizinga. "Hij was absoluut uniek, een genie, een onklasseerbare enkeling", juichte veertig jaar later nog Jacob Smit in zijn overigens bescheiden biografie van Huygens sr. (1980). De meest recente biografen, H.A. Hofman en L. Strengholt, poneerden visies van vergelijkbare aard.

Even consequent behandelden Nederlandse historici lange jaren de zoon.

Maar dan in negatieve zin. Huygens jr. werd algemeen genegeerd of afge-
daan met lelijke adjectieven. Huizinga die zelf tenminste één gefrustreerde
zoon kreeg getuige Leonhards *Herinneringen aan mijn vader*, noemde Con-
stantijn jr. nergens in zijn hele oeuvre. Smit wist te melden dat hij "geen
goede pers" had, maar vertelde er tenminste bij dat Constantijn jr. "een
uitvoeriger en sympathieker behandeling door het nageslacht verdient".
Hofman negeerde die suggestie en signaleerde "een wel heel scherpe tegen-
stelling" tussen Huygens sr. en jr.: "Zo mist de zoon de fameuze werklust
en werkkraft van de vader en ontbeert hij diens frisse, levendige en
veelzijdige belangstelling".

Weinig historici vergaten bij zulke vergelijkingen te vermelden dat ook
de broer van Constantijn jr., Christiaan, een genie was. Daarmee leek de
cirkel rond en het negatieve beeld van Constantijn jr. compleet. Deze
veroordeling valt historisch te traceren. Het was de grootste vaderlandse
historicus van de negentiende eeuw, Robert Fruin, die Huygens jr. in 1877
radicaal en vooralsnog definitief de grond in boorde: "Zelf klein en be-
krompen, heeft hij geen oog voor hetgeen groot is, geen begrip van de
grootheid der mannen met wie hij verkeert".

Daar kon de zoon respectievelijk broer van een genie het mee doen.
Maar Fruin kwam *niet* tot deze afwijzende opinie na een vergelijking van
de zoon met de vader of broer. De doorslag gaf voor hem het beeld dat
Huygens jr. in zijn dagboeken schetste van Willem III. Net als de vader
diende de zoon deze Oranje immers als secretaris en zijn ooggetuigeversla-
gen vormden een lastig probleem.

Robert Fruin was een groot bewonderaar van Willem III. Op 9 april
1877 verdedigde hij nog nadrukkelijk in een plenaire vergadering van de
Koninklijke Academie van Wetenschappen zijn prins naar aanleiding van
diens omstreden handelwijze bij Saint Denis. Bij dat Zuidnederlandse
plaatsje werd in 1678 door Oranje slag geleverd, hoewel de vrede van
Nijmegen inmiddels gesloten was. Verschillende leden van de Koninklijke
Academie stelden dat Willem III hier bewust regels inzake oorlog en vrede
had overtreden. Fruin wees deze aantasting van Oranjes reputatie veront-
waardigd van de hand en concludeerde met omhaal van woorden dat "Wil-
lem III in dezen niet slechts vrij van schuld was, maar bewondering ver-
diende om zijn even wijze als kloeke plichtsbetrachting. Daarvan overtuigd
mocht ik niet zwijgen".

Maar Fruin had voor zijn beurt gesproken. Enkele maanden na dit
prestige-debat ten overstaan van het uitgelezen gezelschap in Amsterdam
stuitte de grote historicus op "merkwaardige berichten" in nog onuitgege-
ven delen van Huygens' dagboeken. Hieruit bleek dat Willem III bij Saint
Denis allerminst vrijuit ging. Een pijnlijke zaak onder geleerde heren die
hechttten aan hun ego. Fruin zag zich gedwongen alsnog openlijk zijn
ongelijk te bekennen. Trouwens, niet alleen ten aanzien van de zaak-Saint
Denis maar in bijna alle opzichten botsten de feiten die Huygens meldde,
met het beeld van Willem III, dat bewonderaar Fruin voor ogen stond.

Uiteraard was Fruin professioneel genoeg om het historisch belang te onderkennen van wat deze ooggetuige had genoteerd. De dagboeken van Huygens bevatten aantekeningen uit de eerste hand over cruciale periodes uit de Nederlandse geschiedenis: 1649-50, 1673-78, 1688-91 en 1692-96. De secretaris kon moeilijk genegeerd worden. Niet mocht worden vergeten dat Huygens, erkende Fruin met tegenzin, "wegens zijn ambt tot de omgeving van den Prins behoorde, en al was hij niet bijzonder scherpzinnig, toch van nabij veel moest zien wat de scherpstzienden uit de verte niet konden waarnemen".

Maar zijn bewonderende visie op de stadhouder-koning wilde Fruin beslist niet prijsgeven. Het gevolg was dat de gekwetste historicus zich bekende tot gedrag dat iedereen die vergaderingen frequenteert (en wie ontkomt daaraan tegenwoordig?), onmiddellijk zal herkennen. Fruin attaqueerde niet het werk maar de persoonlijkheid van Huygens, met verwijten in de trant van: "een zeer alledaagsch man", gebrek aan "doorzicht" en "karakter" enzovoorts. Om zijn slachtoffer vervolgens niet zonder raffinement in bescherming te nemen: "Maar ter verschooning, ter gedeeltelijke verschooning althans, van Huygens wijs ik er op, dat de Prins zich aan zijn secretaris ook niet op zijn gunstigst vertoonde. Zijn Hoogheid (kon het anders?) zag op den kleingeestigen man, die in karakter en verstand zoo ver beneden hem stond, uit de hoogte neer, en bediende zich slechts van hem voor het dagelijksche werk. Vertrouwen schonk hij hem niet".

Fruin bleef Huygens achtervolgen. In 1879 bijvoorbeeld greep de historicus zijn kans bij de uitgave van de memoires van Coenraet Droste. Deze vriendelijke ex-militair, een tijdgenoot van Huygens, had op hoge leeftijd zijn herinneringen letterlijk aan elkaar gerijmd. Fruin vergeleek de persoon van deze rentenier met Huygens en koos voor de brave Droste, die zich net als hijzelf een bewonderaar toonde van Willem III: "De oude man heeft een opgeruimder aard dan Huygens; hij herinnert zich bij voorkeur het goede dat hem te beurt is gevallen en weidt daarover het breedst uit. ... De wereld spiegelt zich het best gelijkend af in het oog waarmee een goedmoedig alledaagsch man ze gadeslaat".

Een vroegtijdig voorbeeld van het tegenwoordig zo actuele "positieve denken"? Fruin voorzag het dichtwerk van een commentaar, maar dat werd tweemaal zo lang als de eigenlijke rijmkroniek en verwees tientallen malen naar ... de journalen van Huygens!

Tien jaar later volgde Fruin nog steeds deze lijn. Hij vergeleek Huygens toen met niemand minder dan Willems echtgenote, koningin Mary, de volgens de redacteurs van zijn verzameld werk door Fruin "innig vereerde vorstin". De grote historicus constateerde ditmaal: "Zooals de journalisten van Huygens een bekrompen en alledaagsche wereldling in hun auteur verraden, zoo spiegelt zich in het... dagboek van Maria van Engeland een verheven, een engelachtig gemoed af. Dat met haar oogen gezien haar gemaal ook een ander wezen is dan Huygens in hem vermocht te bespeuren, kan ons niet verrassen".

Vooraanstaande tijdgenoten als J.H. Hora Siccama (die honderden bladzijden aantekeningen op de journalen uitgaf) en J.A. Worp (die correspondentie publiceerde) onderschreven de visie van Fruin. Diens oordeel werd ook, doorgaans zonder zelfstandig onderzoek, overgenomen door latere historici. Als zij Huygens jr. tenminste nog het noemen waard achten. Menige samensteller van een index verwarde hem dan met zijn beroemde vader.

"Te onzelfstandig en te bekrompen". "Een ontstellend gemis aan kijk op de groote dingen, die in zijn omgeving voorvielen". In 1930 keerde de toenmalige directeur van het Koninklijk Huisarchief, N. Japikse, zich als biograaf-bewonderaar van Willem III nog bijna even emotioneel als Fruin tegen de secretaris die uit de school klapte: "De man zelf staat altijd in het midden. Dat is zijn schuld niet, hij was nu eenmaal de geboorteland zelf, en hij kon het niet helpen, dat hij de positie van zijn vader niet verwierf. Maar wat ik hem verwijt, dat is, dat hij ons in al die dagelijkse notities nooit vertelt, hoe nu eigenlijk de secretarie ... ingericht was, en nog meer neem ik hem kwalijk, dat hij zoo slecht voor zijn archief gezorgd heeft. In dit opzicht is hij bepaald een slecht ambtenaar geweest".

Een andere zoeker naar historische grootheid, Pieter Geyl, sprak over een "berucht dagboek" en concludeerde: "Zonder twijfel zou het dwaasheid zijn Willem III zelf en sommigen van zijn beste medewerkers en dienaars...te willen afmeten naar de aantekeningen van een man die blijkbaar voor de grotere perspectieven van de politiek van zijn tijd geen oog had".

Het echtpaar Romein beperkte zich tot de plichtsmatige constatering dat Huygens "weinig in tel bij zijn kortaangeboden meester" was.

Mindere goden volgden de trend. Johanna Oudendijk plunderde weliswaar de dagboeken voor haar bevolgen biografie van Willem III, maar toonde nauwelijks meer erkentelijkheid dan Fruin door te spreken van de "platvoersen, kwaadsprekenden Constantijn Huygens jr.": "Een weinig sympathieke figuur, dien de prins meer terwille van den vader dan van hemzelf in dienst had genomen". Tenminste, tegen het eind van haar boek stelde deze historica ineens weinig logisch: "Onder zijn pen blijft de stadhouderkoning een gemelijk, humeurig heer, lastig voor wie hem dienen moet, maar de visie van den bekrompen, lichtgeraakten secretaris houdt haar waarde".

Het bleef dus tobben met de journalen. Pas bij D.J. Roorda was er weer sprake van een op zelfstandig onderzoek gebaseerde benadering. In 1979 sprak Roorda in de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* nog over de "incompetente Constantijn Huygens junior". Maar in datzelfde jaar noemde hij elders het dagboek "als bron sterk onderschat". En in 1981: "Constantijn Huygens was, al hield hij een zeer interessant en belangrijk dagboek bij, onmiskenbaar een roddelaar en een hypochonder".

Het volgende jaar verscheen met medewerking van Roorda de herwaarderend bedoelde tentoonstellingscatalogus *Met Huygens op reis* (eindredacteur J.F. Heijbroek). Roorda's positieve visie kreeg een degelijker onderbouwing met een artikel dat posthuum verscheen in 1984. De belangrijkste

beschuldigingen van Fruin en Japikse werden daarin weersproken via een hernieuwde, zij het nog weinig systematische analyse.

Aan buitenlandse historici die zich bezighielden met Willem III, was het rumoer grotendeels voorbij gegaan. Als zij al een oordeel velden over Huygens, dan beperkten zij zich tot een echo van de trend in Nederland. Dat gold bijvoorbeeld voor S.B. Baxter in 1966. Henri en Barbara van der Zee noemden Huygens in 1973 een "rather humourless and discontented man, more often preoccupied with his bowels than concerned by the great events around him". Alleen G.A. Jacobsen, de biografe van de Engelse concurrent van Huygens bij de secretarie van Willem III, William Blathwayt, sprak origineler taal. Althans, zij bekende tijdens haar onderzoek niets te hebben gemerkt van rancune of naijver bij haar toch zo carrière-beluste hoofdpersoon ten opzichte van Huygens "who was an older and very kindly man and had been in attendance on William for many years". Overigens werden door een autoriteit op het gebied van egodocumenten als Gustave René Hocke slechts enkele dagboeken uit Nederland het vermelden waard geacht in zijn overzichtswerk *Das europäische Tagebuch* (1963). Eén van de zeven betrof de journalen van Huygens.

2. Levensloop

Rechtvaardigde de levensloop van Huygens deze complicaties? Nee, zeker niet. Constantijn jr. werd geboren op 10 maart 1628. Zijn gelijknamige vader, hoewel *workaholic*, maakte géén gedicht bij deze gelegenheid. Dat mag niet als een teken van afwijzing worden opgevat. Integendeel, er heeft een hechte relatie bestaan tussen vader en zoon. Ook de relatie van Constantijn met broer Christiaan doorstond aantoonbaar stormen. Eeuwen later, in 1983, zag Elisabeth Keesing nog aanleiding over hen de tamelijk lyrische roman *Constantijn en Christiaan* te publiceren.

Constantijn was het oudste kind. Een jaar later werd Christiaan geboren. Voorjaar 1631 volgde Lodewijk, daarna nog Philip (1633) en Suzanna (1637). Moeder Suzanna van Baerle stierf jong, kort na de geboorte van de dochter, maar Huygens sr. werd 91 jaar oud en vond bij al zijn bezigheden (hij schreef onder meer 72.000 brieven) tijd om persoonlijk zorg aan de opvoeding van zijn kinderen te besteden. Die klaagden dan ook zelden over hem. Vele tientallen jaren vormde de familie Huygens een hechte burgerlijke clan die effectief succes najoeg in de jonge, expanderende Republiek der Verenigde Nederlanden.

Het is onmogelijk het traditionele beeld van "beroemde vader-gefrustreerde zoon" in dit geval met degelijk feitenmateriaal te onderbouwen. Integendeel, Constantijn sr. en Christiaan mochten dan doorgaan voor genieën, Constantijn jr. gold zelf tenminste als hoogbegaafd! Dat imago vestigde hij al op jeugdige leeftijd door tot verbijstering van zijn omgeving in moeilijk Latijn complete gedichten te schrijven. Hij leerde vele

levende talen beheersen. Bovendien ontwikkelde Constantijn jr. zich tot een bekwaam tekenaar en gewaardeerd kunstkenner. Willem III raadpleegde hem vaak bij aankopen.

Vanwege het geringe leeftijdsverschil werden Constantijn en Christiaan gezamenlijk opgevoed. De onderlinge concurrentie die daarvan het logische en bedoelde gevolg was, stimuleerde beiden. De zoons leerden snel en veel. Vader Huygens had alle reden om trots op hen te zijn en dat was hij ook. "Tot mijne ende yedereens verwonderinghe, insonderheit Constantin, wat de poesie belanghde, seltsame dingen doende, ende daer mijne kindsheit niet bij te gelijcken en is geweest", noteerde vader in een persoonlijk geschrift over zijn opvoedingsmethoden.

Constantijn groeide volgens zijn vader "lang ende spits boven d'andere uit", maar werd tegelijkertijd "stilder en melancholiquer dan yemand van de rest. Constantin wierdt hoe langs hoe stillswijgender". Dan broeide zijn introverte zoon op methodes om geld te verdienen, dacht vader. En inderdaad, Constantijn wist later een aanzienlijk vermogen te verwerven.

Beide zoons kregen alle kans reeds jong de wereld te verkennen. Regelmatig mochten zij meereizen, als vader een diplomatieke opdracht in het buitenland moest vervullen. Op hun beurt regelden zij, eenmaal oud en wijs genoeg, menige uitgave van het zoveelste vaderlijke dichtwerk,

Vanaf 1668, toen Constantijn jr. in het huwelijk trad, woonde Huygens sr. met het gezin van zijn oudste zoon in een monumentaal pand aan het Haagse Plein. Dat duurde twaalf jaar: in 1680 besloot de zoon (hij had inmiddels ook een zoon gekregen: Constantijn III) te verhuizen. Er werd bij die gelegenheid in het Haagse dorp druk geroddeld over mogelijke familieruzies, maar de inmiddels 84 jaar oude vader reageerde op de van hem bekende wijze via het lange gedicht *Chrys-werck* en weer overheerste een gemoedelijke toon vol begrip: "Sy sochten Vrijheit en Gesagh aen eigen Diss".

In 1645 had de vader zijn oudste zoon weten te verheffen tot collega bij het secretariaat van Frederik Hendrik. Maar de nauwe band met het Huis van Oranje maakte de familie Huygens kwetsbaar. Na de plotselinge dood van Willem II leefde Constantijn jr. lange jaren ambteloos. Hetgeen zijn persoonlijke ontwikkeling zowel als de familierelaties ten goede kwam, want hij had nu gelegenheid Christiaan te helpen bij allerlei experimenten op natuurwetenschappelijk terrein. Erg handig met lenzen en dergelijke werd hij overigens volgens eigen zeggen nooit.

Met zinniger resultaten investeerde hij tijd en energie in de ontwikkeling van zijn muziek- en tekentalent. Tot de machtswisseling in 1672. Willem III was nauwelijks in functie getreden als kapitein-generaal voor één veldtocht of hij sprak lachend tegen Huygens sr.: "Uw zoon is benoemd als mijn secretaris, zoals ik u al beloofd had".

Willem III

3. Censuur*

"De kennismaking met het Journaal wettigt het gevoelen, dat het door hen, die het onder de oogen moeten gehad hebben, opzettelijk verborgen zal gehouden zijn". Dat constateerde de redactie van het Historisch Genootschap bij de uitgave van het eerste deel in 1876.

De redactie dacht dat de late publicatie van deze bron te wijten was aan "zoo veel schandelijke bijzonderheden van min of meer bekende personen en familiën" alsmede "zooveel onbeduidende dingen omtrent den persoon van den schrijver". Menende "de beoefenaren van de geschiedenis van ons Vaderland eenen, zij het ook min aangenamen dienst te doen" garandeerde de redactie nu toch, zij het met tegenzin, "een trouwen afdruk van het Handschrift".

Desondanks werden uit het eerste deel een tweetal passages weggelaten, zonder toelichting in de inleiding maar wel met noten ter plaatse onder de tekst. Ook bij het derde deel was sprake van censuur. Hier werden beide weglatingen niet geannoteerd maar heette het vooraf: "De dubbelzinnige belangstelling, aan dat vroeger uitgegeven Journaal ten deel gevallen, heeft ons eenigszins bedenkelijk gemaakt, en zoo zullen wij de hier trouwens in gering getal voorkomende plaatsen weglaten, die veelal niets meer zijn dan staaltjes van den ijdel roem door losbandige Heeren op hunne liefdesgevallen gedragen".

Zelfcensuur was niet ongewoon in de negentiende eeuw, een tijd waarin de Gouden Eeuw als vaderlandse glorieperiode hoog genoteerd stond. Dit in tegenstelling tot openhartigheid over sex. Aangezien de weggelaten passages nergens compleet zijn gepubliceerd, volgen ze hier. Ze betreffen het sexuele leven van adellijke officieren uit het gevolg van Willem III: George de Hertoghe van Valkenburg, George Johan van Weede, heer van Walenburg, Hendrik van Nassau-Ouwerkerck, Tyman Johan van Lintelo en Nicholaas van der Duyn, heer van Rijswijk.

Vermoedelijk was het de voorzitter van het Historisch Genootschap, G.W. Brill, die zich verschool achter de ondertekening "Redactie". Het feitelijke afschrijfwerk (er werd nauwelijks geannoteerd; de bekende regels ontstonden later) is verricht door de amanuensis en een copiïst, respectievelijk G.W. Begeer en J.G. de Fuijck. Hoewel primitief van opzet moet over het werk van deze heren toch niet te simpel worden gedacht. Ze maakten minder fouten bij het afschrijven van een jaar tekst dan de samenstellers van *Met Huygens op reis* bij een tweetal korte passages.

22 oktober 1673:

"Valkenburg me dit durant la marche que Nanon Vicquefort avoit br.

* Met dank aan dr G.W. van der Meiden, Algemeen Rijksarchief

l. p. (bramlée la pine-F.B.) au Marquis de Chavigny et que le Marquis d'Estrade l'ayant beu en - avoit esté enragé jusques à dire qu'il tueroit l'autre. Qu'elle avoit donné rendezvous a ce Chavigny un dimanche feignant d'estre malade et de ne point vouloir au preche pour cela mais que la soeur aînée s'en estant doutée, estoit demeurée au logis.

Que madame de Buat (dochter van Cats-F.B.) estoit une putain avérée et qu'un certain Stuart demeurant chez Monsieur Cats l'avoit chevauchée a l'age de 15 ou 16 ans".

(vertaling: "Valkenburg zei me gedurende de mars dat Nanon Vicquefort de markies van Chavigny had afgetrokken en dat de markies d'Estrades ervan had gedronken - zo woedend was geworden dat hij gezegd had de ander te zullen doden. Dat zij rendezvous had gegeven aan deze Chavigny door op een zondag te veinzen ziek te zijn en niet naar de preek te willen, maar dat haar oudste zuster eraan getwijfeld had en thuis was gebleven.

Dat mevrouw Buat een echte hoer was en dat een zekere Stuart die bij mijnheer Cats had verbleven, haar bereden had op de leeftijd van 15 of 16 jaar".)

4 december 1673:

"Walenburgh et Ouwerkerck se raillerent en chemin. Walenburgh reprochant a l'autre qu'il avoit chevauché toutes ses belles soeurs et qu'apres il les avoit envoyées a Labadie (predikant ascetisch-mystieke sekte-F.B.) et me dit apres qu'il ne scavoit s'il l'avoit fait a la grande, mais qu'il avoit confessé d'en avoir eu le dessein et de luy avoir prit...

Ouwerkerck luy reproche qu'il avoit couché avec Madame van Lennep, sa tante, et Madame de Raenits, sa niepce. Walenburg me conta qu'il avoit jouy longtemps d'une fille nommee Madeleine née (?) d'Utrecht mariée a cette heure a un Eschevin de la Haye nommé Maes. Qu'il avoit couché avec les deux cadettes Ploos et avoit fait un enfant a la soeur d'un ministre d'Alcmaer nommé Knijff".

(vertaling: "Walenburg en Ouwerkerck bespotten elkaar onderweg. Walenburg door de ander te verwijten dat hij al zijn mooie zusters had bereden en dat hij ze daarna naar Labadie had gestuurd, en zei mij daarna dat hij niet wist of hij het allemaal had gedaan, maar dat hij had bekend dat hij het plan ertoe had gehad en dat het hem was gelukt...

Ouwerkerck verwijt hem dat hij had geslapen met mevrouw van Lennep, zijn tante, en mevrouw de Raenits, zijn nicht. Walenburgh vertelde mij dat hij lange tijd genoten had van een meisje, genaamd Madeleine, geboortig (?) uit Utrecht, toentertijd getrouwd met een schepen uit Den Haag, genaamd Maes. Dat hij geslapen had met de jongste meisjes Ploos en een

kind had gemaakt bij de zuster van een regent uit Alkmaar, genaamd Knijff".)

10 januari 1690:

"Seyde dat Valkenburg plagt te vertellen dat hij het Jeanne Aerssen eens gedaen had van achteren, sy met haer hoofd tegen het slot van de deur staende".

28 mei 1691:

(Rijswijck vertelde self) "dat hy met een hoer te Londen te bedde gelegen hebbende, Linteloo op de camer was komen loopen ende bij haer was komen liggen, en dat sy het met Linteloo niet hebbende willen doen hem om syn lijff gevatt had ende Linteloo het er onder-tusschen van achteren had in gesteken. Dat hy van haer een chaudi-pisse (druiper - F.B.) gekregen had ende Linteloo niet. Had hem een jaer geduert".

4. Het beeld van de tijdgenoot

Was Constantijn Huygens jr. een sex-maniak? Misschien in de ogen van de vaderlandse elite tegen het eind van de negentiende eeuw. Anno 1988 kan zo'n typering moeilijker worden volgehouden. Huygens' dagboeken bevatten inderdaad nogal wat aantekeningen van sexuele aard. Het betrof nooit avonturen van hemzelf (hij noteerde wel nauwgezet de brieven die hij aan zijn vrouw schreef!). Vaak werden bovendien de namen van informanten en partners oningevuld gelaten, hoewel uit niets blijkt dat zijn manuscript voor buitenstaanders bestemd was.

Op 17 augustus 1692 bijvoorbeeld noteerde Huygens de zoveelste roddel over de grootste macho uit de omgeving van Willem III: luitenant-generaal Hendrik van Nassau-Ouwerkerck. Sommige personen werden familiair met de bijnaam aangeduid ("Pudding" stond voor de dikke zoon van de Heer van 's-Gravemoer en "Truy" voor diens zuster Geertruid, een intens levende dame die later zou huwen met Arnold Joost van Keppel, de boezemvriend van Willem III). Over de identiteit van anderen zweeg het dagboek: "Quam mij in sin dat ... (niet ingevuld-F.B.) gisteren vertelde, dat Ouwerkerck, Pudding van 's Gravemoer quellende, dat hij Tuy met kindt gemaakt had, Pudding boos werdende seyde: ja jij hebt Mad.lle de ... (niet ingevuld-F.B.) met kindt gemaakt, en daarom durft sij geen keurs-lijff dragen, daer Ouwerkerck root en bleek over wierd".

Het ging Huygens niet speciaal om sex. Zelfs over een ras-versierder als George Johan van Weede, heer van Walenburg, vertelde hij feiten van allerlei soort. Op 31 oktober 1690 bijvoorbeeld vroeg Walenburg, die enige

tijd tevoren in een fort was opgesloten wegens psychische problemen, Willem III om zijn vrijlating "dewijle hij nu in zijn gesontheit herstelt was". Oranje ("zijnde in goetd humeur", vergat zijn secretaris niet te vermelden) trapte daar niet in en sprak volgens Huygens: "Het is een kluchtigh dingh, dat ymant op sijn 50e jaer geck wordende, op sijn 60e weder wijs wordt".

De scepsis bleek terecht. Op 28 mei 1691 noteerde de secretaris in één adem met het in 1876 weggecensureerde bedavontuur het laatste nieuws over Walenburg: "Dat Walenburg sijn memorie en verstandt genoeghsaem quijt was; - dat hij niet en onthiel wat vertelt hadde, ende alle daegh weder van nieuws verhaelde, hoe hij tusschen twee susters te bedde gelegen hadde, ende door de moeder, die haer vondt, was uytgemaect".

Zulke verhalen pasten bij de tijd waarin toonaangevende heren als Huygens sr., Cats en Bredero in hun literaire werk sex vrijmoedig hanteerden. De notities concretiseerden het milieu waarin Willem III verkeerde. Die vrijmoedigheid kende ook in de zeventiende eeuw grenzen. Daarvan getuigde de wijze waarop de secretaris omging met intieme relaties tussen mannen, de nieuwe trend in de Engelse kringen rondom Willem III maar reeds in diens Hollandse tijd actueel.

De omgeving van Willem III had eigenlijk altijd uit mannen bestaan. De hooghartige moeder van de prins was vroeg gestorven en bij de dood van zijn eveneens nogal gevoelsarme grootmoeder toonde hij nauwelijks verdriet, meldde Huygens. Maar de secretaris liet slechts tweemaal in zijn dagboeken merken dat hij over het persoonlijke leven van zijn werkgever zo zijn eigen gedachten koesterde. Dat was in de herfst van 1683, toen de prins wel erg vaak en lang in zijn privé-vertrekken bezoek ontving van een jonge, knappe ritmeester. Huygens opperde tegenover een lakei "dat daer evenwel iets wesen moste". Om zich vervolgens te laten afschepen met het antwoord: "Ge meent mogelijk iets, maer neen, dat is het niet...Wil je wel doen, soo vraeght daer niemant anders naer als mijn en spreekt daer niet van".

Ook vielen voortdurend de namen van de even trouwe als zwaarwichtige jeugdvriend Hans Willem Bentinck, later graaf van Portland, en de even knappe als luchthartige page Arnold Joost van Keppel, later graaf van Albemarle. Maar Huygens plaatste hen in het gebruikelijker kader van de onderlinge wedijver die gunstelingen aan ieder hof in deze tijd beheerste. Volgens de secretaris ontstond de vriendschap met Bentinck, nadat deze Willem III de dochter van een waard "avoit fait voir". In werkelijkheid schreef de prins als puber reeds gevoelige brieven aan Bentinck.

Ook de relatie tussen Keppel en Willem III ervoer Huygens politiek. Op 20 februari 1691 noteerde hij:

"Savonts was bij de Con., die chagrin was daerover, dat de page Keppel, met hem opden jacht geweest hebbende, gevallen was met

het paerdt en sijn been gebroken hadde. Beklaegde hem en seyde: het is sulcken goeden jongen, hij heeft schrickelijke pijn uytgestaen".

Zoiets moest uiteraard wel in de gaten worden gehouden. Op 29 september 1691 noteerde hij de roddel dat "Keppel in faveur quam". Op 16 januari 1692 dat "de jonghe Keppel geseght wierde veel geldt over te maecken naer Hollandt". Op 1 april ondervond Huygens voor het eerst persoonlijk de gevolgen aan den lijve: "Keppel, die, de tafel vol wesende, mij dede plaets maecken".

Natuurlijk ontstond er spanning tussen deze nieuwkomer en de oudere Bentinck. Op 7 februari 1693 getuigde Huygens "dat Keppel schier soo veel volcx bij hem had op sijn lever als Portland" en twee weken later dat "Poortland en Keppel als vier en water tegen malkanderen waeren". Op 2 april 1693 viel er een nieuwe mijlpaal te signaleren in de strijd om de gunst van de stadhouder-koning met de notitie dat "Keppel noch al boven Myl. Portland in faveur toenam".

De uitslag van deze concurrentieslag was voor Huygens van persoonlijk belang, want Bentinck/Portland was hem gunstig gezind en Keppel niet. Toch bleven zijn aantekeningen kort en zakelijk. Hoewel Huygens door generaties van historici werd uitgemaakt voor kampioen der roddelaars, bevatten zijn dagboeken over dit thema aanzienlijk minder gegevens dan de (later ongecensureerd gepubliceerde) correspondentie tussen de hoofdrolspelers.

Overigens ontwikkelde het gunstige klimaat voor relaties tussen mannen aan het Engelse hof van Willem III zich vooral na de dood van koningin Mary in 1694. Huygens was toen de zestig ruim gepasseerd, ziekelijk en in feite uitgerangeerd. Er werd openlijk over zijn pensioenering gepraat. Zijn dagboek eindigde abrupt in 1696. Hij stierf in 1697. In datzelfde jaar kwam het tot een directe confrontatie tussen Willem III en Bentinck naar aanleiding van de geruchten over Oranjes voorkeuren.

In totaal beslaat de vierdelige uitgave van de dagboeken 1600 bladzijden. De meeste aantekeningen maakte Huygens gedurende de "Engelse" jaren 1688 tot 1696. Hij noteerde zijn belevenissen zoveel mogelijk dagelijks, doorgaans in het Nederlands en soms in het Frans. Het reisjournaal uit 1649 bevat zinnen in een geheimschrift dat nog niet is ontcijferd. De negentiende-eeuwse redactie van het Historisch Genootschap wenste die moeite niet te nemen: "De inhoud zal soms wel meer aanstootelijk dan gewichtig zijn".

De dagboeken bevatten nauwelijks bespiegelingen of analyses. Huygens noteerde feiten en feitjes. Er viel bij hem van alles door elkaar te lezen. Over sex, politiek, intriges aan het hof, zijn gezondheid, het weer, lastige bediendes, problemen met zoon Tien die niet wilde deugen, de wisselende stemmingen van Willem III, enzovoorts, enzovoorts.

"Ick sie wel dat dit volck niet voor mij, noch ick voor dit volck niet gemaect zijn". Zo'n persoonlijke ontboezeming van Willem III over zijn relatie met zijn Engelse onderdanen kreeg even gemakkelijk zonder commentaar of verbindende tekst een plaats als het verhaal over een curieuze onderlinge transactie: "Van Loon verkocht een peerd, daar hy 90 pistolen voor had kunnen krijgen, aen Blonte Benting, sone van den drost van Zallandt, voor 120 guynes, te betalen mort, avancé ou marié".

Huygens was in staat om vervolgens te melden dat zijn knecht, die hem in bed nog stukken ter tekening aanreikte, de inktpot had omgestoten over de lakens.

Hoofdpersonen waren behalve de schrijver zelf enkele naaste familieleden, bedienden en werkgever Willem III. Aan bod kwamen alle thema's die anno 1988 tussen Nederlanders spelen in kapsalon, kantine of tram: nieuwtjes over bekende personen, ziektes, het slechte weer, enzovoorts.

In zijn functie van secretaris werd Huygens bijgestaan door klerken. Met dat personeel deden zich vaak problemen voor: stof voor talloze notities. Wagens met paarden stonden hem ter beschikking, want de secretaris van een mobiele Oranje als Willem III moest vaak op reis. Vele veldtochten heeft Huygens meebeleefd. Hij verplaatste zich dan per paard, maar viel herhaaldelijk. Hetgeen kort werd genoteerd: "Je tombay d'un cheval que monsieur de Montpouillan m'avoit donné pour essayer"(23 augustus 1675).

Historici hebben Huygens verweten dat hij zo zeurde over zijn gezondheid, maar over die valpartijen met paarden deed hij nergens in zijn dagboeken dramatisch. Terwijl juist zulke ongelukken in zijn tijd hoog genoteerd stonden als risicofactor.

Ook bij andere kwalen permitteerde hij zich slechts een enkele maal meer dan een feitelijke vermelding. Op 4 december 1649 bijvoorbeeld, toen hij tijdens zijn *Grand Tour* in Genève een arts raadpleegde uit angst voor tering. Een chronische hoest bleef hem kwellen en hij begon te vrezen voor zijn leven, een niet irreële gedachte gezien de toenmalige stand van de medische wetenschap: "Dese importune hoest, die mij al over de 3 jaer nu gequelt heeft en nu sint ick te Genève ben geweest noch eenichsins verergert is, doet mij gelooven dat ick wel vroegh het groote padt der werelt mocht betreden, en de hoop bedrieghen van een goeije vader die ick vrees dat te vergeefs voor mij sorgt en sich bemoeijt".

Huygens' ongeordende manier van verslaggeving maakte zijn dagboeken voor buitenstaanders multi-interpretabel. Elke historische gebeurtenis, ook de meest riskante, raakte bij hem uiteengeknipt in kleine, nauwelijks samenhangende, zij het concreet voorstelbare details.

In de verslagen van de veldtochten die hij meemaakte, zat weinig lijn of diepgang. Huygens hield voornamelijk aantekening van zijn eigen, meestal weinig aangename wederwaardigheden. Bijvoorbeeld tijdens Oranjes *raid* op Bonn bij de inname onderweg van het Duitse stadje Rheinbach op

1 november 1673.

Dat stadje werd binnen een uur overrompeld en vrijgegeven voor plundering "avec ordre de ne point violer les femmes". Van die beperking kwam niets terecht, ontdekte Huygens toen hij kort na de inname het stadje binnenreed: "Une assez jolie fille que les dragons vouloyent emmener avec une autre encore voulut se jeter a moy en entrant la porte, mais il n'estoit pas temps de s'en charger". De rest van het verhaal liet zich raden. "Une boue horrible", "la dernière désolation". Huygens zag vrouwen die "estoyent soubz la mauvaise protection de quelques dragons qu'elles tenoyent par les bras". Aanzienlijk minder spectaculair klonk Huygens' beschrijving van de invasie in Engeland, hoewel dat ongetwijfeld de grootste onderneming was, die hij meemaakte. Maar de secretaris was inmiddels zestien jaar in dienst van Willem III en dus door de wol geverfd. Zijn dagboek herleidde het avontuur dat de *Glorious Revolution* mogelijk maakte tot lekkende tentjes, slechte wegen en vrouwen die ongegeneerd een pijp rookten.

Nu begon dat grote waagstuk inderdaad weinig gelukkig. Op 30 oktober 1688, de invasievloot was nauwelijks uitgevaren, noteerde Huygens al de eerste storm "met een seer hooghe zee en weerlichten. Ick was seer sieck en self de matrosen". De vloot keerde gehavend terug naar Hellevoetsluis. Er waren vooral veel paarden gestorven.

1 november 1688:

"S.H. was melancholicq, hoewel hem noch al wel hield. Men seyde, dat het ongeluck vande peerden veel daer van daen quam, dat met het hooft tegen het boord aengeset waeren, in plaets van met de steert, en dat om het overstorten van 't water te beletten de luyc-ken al te dicht toe gemaect waeren".

En het bleef maar stormen. Haastig werden nieuwe paarden aangekocht, terwijl Huygens in lokale gelagkamers pessimistisch delibereerde over "de groote difficulteit inde entreprise, in dit saisoen op het weder geen staet konnende gemaect werden" en "over tgene in Engelandt soude konnen gebeuren, als S.H. daer meester soude zijn". Zou Willem zijn Nederlanders wel goede banen kunnen bezorgen overzee? Het was niet alleen de secretaris die daarover bezorgdheid toonde.

7 november 1688:

"Was, smorgens wacker werdende, niet wel en had inde nacht turbulente droomen, voelde daernaer aen mijn pols dat koortse had, att smiddachs noch savonts niet, inde morgenstondt had 5 of sess afgangen en was seer onlustigh; in de voornachte had weder sulcke droomen".

Mary Stuart, Queen of England

Tenslotte koos de vloot op 11 november weer zee. De wind woei nu uit het Noord-Oosten en de Nederlandse schepen naderden weldra hun doel.
13 november 1688:

"Quamen des morgens tusschen Dover ende Calis en passeerden smiddaghs het Canael, konnende de hooghe witte bergen van Engeland distinctelijck sien, maer de cust van Vranckrijk duysterlijck. Cregen advis, dat de Engelsche vloot in 's Coninx diep lagh. Was doen licht te oordelen dat wij niet naer 't noorden van Engelt, maer naer 't westen liepen".

15 november 1688:

"Men liep eyndelijck in de naermiddagh in Torbay in...Het dorp daer wij landeden, hiet Braxton en is seer sleght van weynighe en oolijcke huysen, van die rotssteen gebouwt, daer dese gansche kust en het landt daeromtrent van gemaect is, en met leyen gedeckt; legt tegen een hoogen berg aen, daertegens de huysen met korte rijen als aengeplackt staen".

Toen een vriend Huygens een drankje wilde aanbieden op Engelse bodem, bleek de herberg "vol soldaten en canaille, drinckende en rasende". 's Avonds at hij "een seer taeye fricassée van schapevlees". Willem III schreef een brief aan de Staten en Huygens zelf aan zijn vrouw. De volgende dag begaf Oranje zich met de infanterie op weg naar Londen. Huygens moest wachten tot ook zijn paarden ontscheept waren: "Daer mijn palfreniers soo langh mede talmden dat het drye ueren of half vier wierd eer ick vertrecken konde". De secretaris sliep die nacht "in een soldaetentje..., daerin wij, veel regen zedert middernacht vallende, al vrij nat wierden".

17 november 1688:

"Het land was met groote en hooge bergen en diepe valleyen, alles met menichte heggen en borstweringen gesepareert, de weggen wonderlijck quaedt, alle van steen ende met losse steenen besaeyt, daerenboven seer vuyl en slijckerigh".

Maar de mensen toonden zich enthousiast:

"Roepende alle 'God bless you', en hondert goede wenschen doende. Gaven de Prins en 't volck appelen, en een oude vrouw stondt met een flesse met mede, ende wilde S.H. schencken. Op een plaets stonden vijff vrouwen hem groetende, yder met een pijp taback in haer mondt, gelijk wij der sulcke met groote menichte sagen, sonder eenighe schaemte roockende, oock geheel jonghe van 13 of 14

jaeren...Ick logeerde tot een saelmaecker, in een kleyn en vuyl huysje, maer was seer beleeft volck".

Toch stonden niet alle Engelsen te juichen langs de kant van de weg. Dat ontging Huygens niet. Menigeen hield zich gedeisd. Vooral in een stad als Exeter ("minstens soo groot als Rotterdam"):

"De mans in deze stadt, van eenige qualiteyt of employ, maecken sich al veel te soecken...en soo was den daene ende man van mijn huys wech naer de country; den daen nochtans quam voor ons vertreck S.H. salueren".

De tijd werkte voor Oranje. Wat er precies in het politieke krachtenveld gebeurde, kon de secretaris niet beoordelen. Accuraat meldde hij wel aankomst of vertrek van allerhande autoriteiten, maar speculeren over hun betekenis deed hij nauwelijks. Des te scherper onderscheidde hij interessante oudheden:

"Een halve mijl van Salisbury siet men op een hoogte leggen een rondt van aerde, met één noch hoogher in 't midden van 't selve, aen 't welcke noch eenigh steenwerck is, zijnde de restanten van Old Sarum, of Salisbury, een seer antique plaets".

Na enerverende weken van politiek touwtrekken trok Willem verder naar Londen. De intocht in de Engelse hoofdstad kreeg veel aandacht in het dagboek:

"Wij reden door de deur van 't parck naer St. James, daerdoor S.H. omtrent 3 ueren oock in quam, onder groot geschreeuw van 't volck, daeronder een groote menichte orangiestricken op haer hoeden hadden ende orange appelen op stokjes droegen; de vrouwen, die met groote menichte in de huysen over al op de wegh stonden, hadden oock veel oranje fontages op 't hooft".

Zelf onttrok Willem zich zoveel mogelijk aan de feestvreugde. En dat bleef niet de enige keer dat Willem III zich van een nogal persoonlijke kant liet zien. Klassiek werd de notitie die Huygens maakte op 18 maart 1689:

"De Con. vraeghde mij, of ick noch al verkoudt was, en als ick seyde jae, ende dat niet genesen konde, seyde met een lachend aensicht: 'Het is hier een lucht, voel je oock somtijts de heimwee niet al?'. Ende als ick wat grimlachende seyde: 'nee, mijn heer', seyde hij weder: 'ick soude je dat soo qualijck niet kunnen afnemen'".

Geen historicus vergat ook Huygens' notitie van 10 mei 1689:

"Naermiddachs bij de Con. wesende, die mij werck gaff tegens de post, seyde hij: 'Het is warm weer; het is nu Haeghsche kermis. O, dat men nu soo, gelijk een vogel door de lucht, eens konde overvliegen! Ick gaff er wel hondert duysent gulden om'; een een wynich daerna: 'Jae, ick gaf er wel twee hondert duysent gulden om'".

Over heimwee schreef Huygens herhaaldelijk gedurende zijn Engelse tijd. Zelfs koningin Mary, nota bene Engelse van geboorte, verlangde volgens hem naar Holland blijkens een notitie op 22 december 1691:

"Mijn vrouw vertelde mij, dat joff. Vijgh daeghs te voren geseght hadde, dat de Coningin dickmaels sprack van mede in Hollandt te willen komen...Dat sij nooyt soo veel plaisier in Engelandt soude hebben, als in Hollant gehadt hadde".

Over wie onthulde zoiets meer: over de koningin, over Willem of over Huygens? Ongetwijfeld zijn de notities van Huygens over Willem III in historisch opzicht het belangrijkste. Het gecompliceerde karakter van deze Oranje kwam bij Huygens, juist door de simpele directheid van zijn commentaarloze observaties, in volle tegenstrijdigheid tot zijn recht. Aan Willem III bleek niets menselijks vreemd.

Vrijwel iedere aantekening van Huygens over hem betrof een andere emotie. Meestal barstte Willem III in woede uit of zat hij "melancholicq" voor zich uit te staren. Zelden lachte de vorst volgens Huygens. Des te vaker zweeg hij vermoeid. Ook gedroeg Willem III zich herhaaldelijk bot, bij voorkeur tijdens maaltijden. Soms, in gevaarlijke situaties, liet hij juist geen emoties blijken. Enkele kenmerkende voorbeelden.

Toen Huygens op 17 augustus 1678 's avonds bij Willem III kwam om hem enige stukken te laten tekenen, schoot deze uit zijn slof. De oorzaak lag bij het (eerder reeds aangestipte) geharrewar over de vrede van Nijmegen dat Oranje irriteerde. Willem voelde zich aan het front bij Saint Denis geïsoleerd. Hij hoorde maar niets uit politiek Den Haag!

"Ick en kan niet bedencken, wat duyvel, waerom dat se me niet en schrijven; ick geloof dat ze in den Haeg allemaal geck geworden zijn. Ick weet niet hoe het er staet; ick heb het tractaet niet, noch niet met alle. Daer is nu weder andere brouillerie in den wegh gekomen. De Raadpensionaris schrijft me een briefje van vier rege-len".

18 september 1682:

"Syn Hoocht savonts tegens syn gewoonte att met de Princes, en

syluiden daerby staende sprack haer niet eens aen, daernaer aten met de dames en ons"

10 juli 1690:

"De Coning...wierd geraeckt van een canonkogel, die hem sijn juste au corps, hemtrock en hemdt wegh nam, en hem 't vel een weynich schroeyde en contundeerde, ende liet hij hem in een holle wegh verblinden, maeckende in 't eerst geen semblant van ongemack, ende seggende alleenlijck: dat diende niet nader, en daernae tegen deghene die met hem waren: 'Messieurs, pourquoy ne marchez vous pas?'"

De persoonlijkste notities ontstonden uit directe contacten van Huygens met zijn werkgever. De aard van deze contacten wisselde even onvoorspelbaar als de humeuren van de vorst: soms afstandelijk en koel, soms juist vertrouwd en hartelijk (vooral als de gesprekken over kunst gingen). In zijn eerste jaren maakte Huygens consequent melding van de momenten dat Willem vriendelijk met hem sprak: "S.A. me parle avec quelque sorte de civilité et de familiarité, plus qu'a l'ordinaire, pendant que je faisois signer mes dépeches", enzovoorts.

Enkele kenmerkende voorbeelden uit de moeilijker tijd in Engeland. Huygens was de zestig inmiddels gepasseerd en moest in een vreemd land opboksen tegen jongere concurrenten.

23 februari 1689:

"Bij den Coningh in sijn cabinet wesende, ende sprekende met hem vande fraeye schilderijen, die daer waeren, en seggende dat noeyt moede soude werden die te sien, seyde: 'jae je sult se noch wel moede gesien werden'...Kuste doen mede des Coninx hand, op de Engelsche manier; ende hij seyde: 'ick laet je dat toe, omdat je mijn domesticq bent, maer andere, geen Engelschen zijnde, hem soo niet moesten salueren'"

6 januari 1690:

"De Coningh riep mij daernaer in sijn Cabinet, en praete wel een half uer vande schilderijen, die daer van Whitehall gebracht ende opgehanghen waeren...; daernae leggende op sijn eenen elleboogh, was een tijdtlangh dat men 2 a 300 soude getelt hebben, sonder spreken, en met sijn ooghen toe, al of sluymerde; daernae, als wacker werdende, vraeghde naer de pampieren, die vervolgens teeckende".

11 april 1690:

"De Coning deed mij te 4 ueren binnen roepen, en praette langh vande konst, vragende of ick niet curieux gesien had. ... Savonts, als de Con. teeckende, maer niet soo goed van humeur was als te voren, vraeghde ick om een waghen voor de reys. Hij seyde: 'Wel ick sal sien', en mompelde voort wat tusschen zijn tanden".

29 mei 1691:

"Naermiddagh wandelde tegens den avondt met de Con., die al lachende tegen mij seyde, dat ick was als de kickvorssen, die niet uyt en komen als tegens den avondt".

5. Tenslotte

De journalen van Constantijn Huygens jr. verdienen net als de schrijver herwaardering. Het negatieve imago heeft meer te maken met de persoon van de oordelende historicus dan met de kracht van het bewijsmateriaal. Het gaat erom wat men zoekt. Onderzoekers die zich een beeld willen vormen van het dagelijks leven en de heersende mentaliteit in de tweede helft van de zeventiende eeuw, stuiten met deze journalen op een bijna onuitputtelijke bron.

Systematisch geanalyseerd zijn de omvangrijke teksten tot op heden niet. De vraag rijst wat zo'n analyse volgens de vooral bij maatschappij-historici in zwang geraakte methodes zou opleveren. Is het zinnig vast te stellen dat Huygens tussen 1688 en 1696 bijvoorbeeld 80 keer een aantekening maakte over problemen met bedienden? De historicus Dekker trekt een algemene conclusie uit die optelsom: "Van een harmonieuze relatie tussen heer en knecht, zoals gepropageerd door moralisten als de predikant Wittewrongel, was beslist geen sprake".

Maar het blijft onzeker of zo'n werkwijze, indien gefixeerd op dit ene dagboek, verantwoord mag worden genoemd. Een dagboek is een anderssoortige bron dan bijvoorbeeld een stedelijk register. Huwelijken en geboortes die per stad zakelijk staan opgetekend, kunnen via de computer worden verwerkt. Bij een dagboek ligt dat moeilijker. Staat het aantal ruzies van Huygens met bedienden model voor een algemene trend? Persoonlijke gevoeligheden kunnen ook bepalend zijn geweest. Zelfs fervente aanhangers van "psycho-history" hebben voor een analyse van die mogelijkheden nog geen effectieve methodes kunnen ontwikkelen.

Wat dan? Het ongelukkige lot van Huygens' dagboeken is niet onbegrijpelijk. Dat moet Fruin c.s. worden nagegeven. Hun opwinding past bij de wijze waarop zeker in Nederland per traditie egodocumenten worden benaderd. Over zulke bronnen wordt vaker moeilijk gedaan, omdat ze niet te

vangen zijn in wetenschappelijke systematieken. Vooroordelen krijgen dan alle kans. Zo zouden er weinig egodocumenten in Nederland zijn gepubliceerd, omdat de zogenaamd "nuchtere" Nederlanders weinig persoonlijke teksten schreven of nalieten. Recente onderzoeken onder andere door de subfaculteit maatschappijgeschiedenis van de Erasmus Universiteit hebben het tegendeel aangetoond.

Hans Warren, de succesvolste dagboekschrijver van het moment in Nederland, heeft erop gewezen dat een Nederlander zelfs houder is van het wereldrecord dagboekschrijven (Willem Oltmans met 250.000 bladzijden!) en dat het meest gelezen dagboek ter wereld uit Nederland stamt (*Het dagboek van Anne Frank*). Wezenlijker is een andere conclusie uit zijn jarenlange dagboekpraktijk die Warren heeft samengevat met de even simpele als verstrekkende uitspraak: "Het is onmogelijk oprecht te zijn".

Historici die werken met dagboeken, doen er verstandig aan bij zo'n praktijkman te rade te gaan. Als de theorie tekortschiet, kunnen praktijkervaringen de onderzoeker toch een eind op weg helpen.

Hoever strekte de oprechtheid van Huygens? De feiten die hij in zijn journalen vermeldde, lijken betrouwbaar. Maar kunnen zij aanspraak maken op representativiteit? In hoeverre zijn zij persoonsgebonden? Voor de beantwoording van zulke vragen is het nodig meer te weten over de persoon en de bedoelingen van de dagboekschrijver.

Bij Huygens werd deze problematiek veelal te gemakkelijk afgedaan. Typering van hem als "roddelaar" en "hypochonder" blijken speculaties, gebaseerd op niet meer dan de redenatie dat de man zoveel over bekende personen, kwalen en dergelijke noteerde. Dus moest hij wel een roddelaar, hypochonder enzovoorts zijn geweest. Zitten Fruin en Dekker dan toch methodisch op één lijn?

Zo computerachtig steken mensen niet in elkaar. Bij Huygens kan het interessant zijn ook eens naar zijn tekeningen te kijken. En wat blijkt? Deze zogenaamde "roddelaar" beeldde in zijn tekeningen juist vrijwel nergens mensen af! Zo'n tegenstrijdigheid noopt tot voorzichtigheid.

Uit andere bronnen is ook bekend dat Huygens intelligent, breed geïnteresseerd, vriendelijk en introvert was. Het ligt voor de hand dat een dergelijk persoon op de Oranje-secretarie voortdurend te maken kreeg met mensen die verhalen over elkaar vertelden. Zo werkte de politiek. Wat moest deze on-politieke man daarmee? Uit macht der (familie)gewoonte volgde Huygens jr. als vanzelf het voorbeeld van zijn meer ervaren vader en noteerde hij de feiten. Zijn dagboek had in de eerste plaats, zoals bij de meeste dagboekschrijvers, de even simpele als zinnige functie: steun voor het geheugen. Mogelijk komt daarbij nog een impliciete poging "met zichzelf in het reine komen", zoals de samenstellers van *Huygens op reis* suggereren. Maar daarvan valt wel weinig te bespeuren tussen de overmaat aan namen en gebeurtenissen in telegramstijl. En een kwalificatie als *journal intime* doet voor dit dagboek zwaar aan.

Anders dan bij Huygens sr. is er bij de zoon niets dat wijst op hogere ambities. Zijn journalen werden daardoor leuker, authentieker, minder bedacht. Juist door hun directheid onthullen ze in feite weinig over de persoon van de schrijver, maar des te meer over tijd en omstandigheden. Uitgerekend deze man bleven de historici posthuum bestoken met venijnige, persoonlijk-getinte veroordelingen.

Huygens' werkwijze is vaker vertoond. Veel professionele schrijvers handelden vergelijkbaar. Ook van een cabaretier als Wim Kan is bekend dat hij altijd zijn notitieboek paraat hield; diens Japanse kampdagboek werd door latere lezers weinig diepzinnig geoordeeld. En Huygens, de introverte tekenaar? Zijn aanpak doet nog het meest denken aan de speciale combinatie van waarnemingsvermogen en oppervlakkigheid die later kenmerkend zou worden voor de professionele fotograaf.

Dekker heeft nog getracht twee soorten dagboeken te benoemen : externe (waarin gebeurtenissen worden opgetekend) en interne (waarin plaats is voor overdenkingen). Als althans deze indeling enige wetenschappelijke geldigheid bezit, dan kunnen de journalen van Huygens model staan voor 'extern'. Huygens' maatschappelijke positie was daartoe ook het meest geschikt: hij functioneerde nog als een primitief soort ambtenaar in een overgangstijd, meer manusje van alles dan modern bureaucraat.

Zonder pretenties kreeg dit dagboek als vanzelf vorm: een foto-album. En er zijn uit de zeventiende eeuw verder nauwelijks foto-albums van deze omvang en kwaliteit bekend. Een tip voor uitgever Martin Ros en zijn succesvolle serie egodocumenten "Privé-domein"?

Belangrijkste literatuur

1. Baxter, S.B. William III. Londen, 1966.
2. Boersma, F. *Dagboek van Nederland. Geschiedenis gezien door ooggetuigen*. Amsterdam/Brussel, 1984.
3. Dekker, R. "Van geheim egoïsme tot openbaar nut. Het dagboek als bron voor geschiedschrijving" in: *NRC Handelsblad*, 13-7-84.
4. Dekker, R. "Schelden op een losse knaap. De dagboeken van de familie Huygens" in: *NRC Handelsblad* 27-3-87.
5. Droste, R. *Overblyfsels van Geheugchenis*. 2 dln. Leiden, 1879. (3e druk).
6. Fruin, R. *Verspreide Geschriften*. deel 4 en 5. Den Haag, 1901-02.
7. Heijbroek, J.F. (ed.) *Met Huygens op reis. Tekeningen en dagboeknotities van Constantijn Huygens jr. (1628-1697), secretaris van stadhouder-koning Willem III*. Zutphen, 1982.
8. Heijst, J. van "Robert Fruin in brieven en andere stukken" in: *BMHG* 77,blz. 239-392. Groningen, 1963.
9. Hocke, G.R. *Das europäische Tagebuch*. Wiesbaden, 1963.
10. H.A. Hofman, *Constantijn Huygens (1596-1687). Een christelijk-huma-*

- nistisch bourgeois-gentilhomme in dienst van het Oranjestad. Utrecht, 1983.
11. Hora Siccama, J.H. *Aantekeningen en verbeteringen op het register*. Werken Historisch Genootschap, 3e serie 35. Utrecht, 1915.
 12. Huygens de zoon, C. *Journalen 1688-91, 1692-96, 1673-78, 1680-82 en 1649-50*. Werken Historisch Genootschap. Nieuwe Serie 23, 25, 32 en 46. Utrecht, 1876-88. (Manuscripten aanwezig in Koninklijke Bibliotheek).
 13. Jacobsen, G.A. *William Blathwayt. A late seventeenth century English administrator*. New Haven/Londen, 1932.
 14. Japikse, N. *Prins Willem III. De stadhouder-koning*. 2 dln. Amsterdam, 1930-33.
 15. Oudendijk, J.K. *Willem III. Stadhouder van Holland, Koning van Engeland*. Amsterdam, 1954.
 16. Roorda, D.J. *Rond prins en patriciaat. Verspreide opstellen*. Weesp, 1984.
 17. Smit, J. *Het leven van Constantijn Huygens (1596-1687). De grootmeester van woord- en snarenspeel*. Den Haag, 1980.
 18. Spoor, C. "Interview met Hans Warren" in: *De Tijd* 11-9-87.
 19. Strenght, L. *Constanter. Het leven van Constantijn Huygens*. Amsterdam, 1987.
 20. Tamse, C.A. (ed.) *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis*. Alphen aan den Rijn, 1979.
 21. Warren, H. "Het dagboek als kunstvorm" in: *Vrij Nederland* 19-7-86.
 22. Worp, J.A. (ed.), *De briefwisseling van Constantijn Huygens, 1608-1687*. 6 dln. RGP Grote Serie 15, 19, 21, 24, 28, 32. Den Haag 1911-17.
 23. Zee, H. en B. van der *William and Mary*. Londen, 1973.

ZOJUIST VERSCHENEN

In de reeks

Historische Cahiers
"Ubbo Emmius"
van het Instituut voor Geschiedenis
Groningen

de bundel:

**REVOLUTIE,
RESTAURATIE,
CONTINUITEIT.**

De jaren '60, 20 jaar na dato.

* De bundel bevat o.a. bijdragen van:

- Drs. W.E. Krul
Nederland in de jaren '60:
De burger als kunstenaar
- Prof. dr. J.M.H.J. Hemels
De rol van de media in de jaren '60
- Prof. dr. E.R.M. Taverne
Een dynamisch concept in de ruimte,
architectuur in Nederland
in de jaren '60.
- Dr. J.L.J. Bosmans
De invloed van de jaren '60 op het
politieke bedrijf in Nederland

* De bundel (110 pagina's) is te bestellen bij:

Instituut voor Geschiedenis
Stichting GRONIEK
Grote Rozenstraat 38,
9712 TJ GRONINGEN,
telefoon: 050-636020.

* Of door overmaking van f 12,50 (incl. verzendkosten) op girorekening:
1496758, van de stichting GRONIEK, Groningen, onder vermelding van
"Bundel jaren '60.